

U ovom broju možete pročitati:

- ◆ Mediji i rat: *Pad "TV Bastilje" ili kraj iluzija*
- ◆ Reakcije profesije na "nebesku cenzuru": *Osude u svijetu – u pola kuće ćutanje*
- ◆ Mediji u susjednim zemljama (IV): *Crna Gora – Snalaženje u dvovlašću*
- ◆ Zaštita autorskih prava (1): *Neophodne reforme u pravnom sistemu BiH*
- ◆ Oko monitora
- ◆ Vijesti

Novosti o medijima

Svake druge sedmice priprema
agencija SAFAX, Sarajevo
<http://www.mp-institut.com/>

◆ Novinarstvo i demokratija

◆ Mediji u tranziciji

Broj 31, Serija I

Sarajevo, 3. maj 1999.

*Kolegama čestitamo 3.
maj*

***Međunarodni dan
slobode štampe***

Pad »TV Bastilje« ili kraj iluzija

Bombardovanje produkcionih prostora srbijanske televizije možda je označilo, bar za ovo podneblje, kraj iluzija o slobodnom i nezavisnom novinarstvu. RTV Srbije, kojoj je dat neslavni atribut "TV Bastilja", je najbolji primjer kako jedna, nekad respektabilna medijska kuća, s vremenom postaje zarobljenik centara političke moći, a zatim glavni mozak propagande režima. NATO je ovu televiziju proglasio vojnim ciljem jer se njena razorna snaga može mjeriti čitavim divizijama vojske i stotinama raketnih sistema. Ali u ovom nadmetanju tehnike i riječi život su izgubili ljudi koji su najmanje krivi što je njihova televizija upotrijebljena ili zloupotrijebljena: tehničari u noćnim smjenama, sekretarice režije, realizatori programa, vozači i vratari. Štapski propagandisti su za to vrijeme sjedili u sigurnim bunkerima, a tvorcima ratova i njihovim porodicama je (gle cinizma!) priprećeno da im se neće odobravati vize za putovanja u zapadne zemlje.

Beogradska "Bastilja" je možda pala, ali vratimo se pitanju iz drugog dijela naslova: šta je sa slobodnim i nezavisnim novinarstvom? Da li se mediji i novinari u njima mogu oduprijeti kad vlastima padne na pamet da od njih naprave svoj propagandno- politički štab? Da li novinari snagom represije postaju zatočnici režima ili i sami, svjesno prihvataju stanje podčinjenosti? Da li mediji mogu postati revolucionarno demokratski ako ambijent koji ih okružuje nije demokratski? I konačno, da li je postalo legitimno snagom oružja uvoditi red u medijskom svijetu?

Možda se urušava dugo godina građen koncept međunarodnog poretka čiji je ljubimac bilo nezavisno i slobodno novinarstvo. Da li je to bio mit, idila ili odabrani cilj do koga tek treba stići? Poslije tragičnih iskustava, moralnih posrnuća i dilema u koje je novinarstvo našeg podneblja zapalo zadnjih godina, ne preostaje ništa drugo nego da sve počnemo ispočetka.

Tek kad prestanu ratovi na ovom dijelu svijeta, kad počnu da popuštaju tenzije i frustracije među medijskim poslenicima, doći će vrijeme da se pogledamo u oči i odgovorimo na pitanje: a šta smo mogli učiniti da sačuvamo obraz profesiji kojoj pripadamo? Do tada će ostati upitno - da li je bombardovanje medija bilo opravdano, ma kakvi oni bili, i bez obzira na to sa kojim ciljem i opravdanjem se to činilo?

(Zoran Udovičić)

Novosti o medijima- na jednom mjestu o aktuelnim medijskim događanjima u Bosni i Hercegovini
Izlazi svakog drugog ponedjeljka na engleskom i bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku. Tekstovi domaćih autora objavljuju se na jeziku kojim se autor služi.

Izdaje: **Media plan** i
novinska agencija **Safax**
Urednik: Zoran Udovičić

Redakcija u Sarajevu:
Patriotske lige 30/III, Sarajevo;
Tel/fax:+387 71 213 078, 206 542
E-mail:

safax-mp@bih.net.ba

<http://www.mp-institut.com/>
**PREŠTAMPAVANJE DOZVOLJENO
UZ NAZNAKU AGENCIJE I AUTORA**

Zahvaljujući donaciji Fonda Otvoreno društvo Soros Sarajevo domaćim medijima servis se dostavlja besplatno

Osude u svijetu – u pola kuće ćutanje

Sintagmu – “nebeska cenzura”, pozajmili smo od kolega iz beogradskog ANEM-a (Asocijacija nezavisnih elektronskih medija u Jugoslaviji), koji su se oglasili povodom bombardovanja poslovnog centra na Ušću, u Novom Beogradu. ANEM podsjeća kako su se uvijek energično suprotstavljali svakoj vrsti represije i cenzure koju su sprovodile jugoslovenske vlasti, ali upozoravaju kako su ovim činom – bombardovanjem od strane NATO, mediji u Jugoslaviji u dvostrukoj opasnosti – od nebeske cenzure i od prijete vlasti daljnjim zatvaranjem medijskih kuća.

ANEM se oglasio manje od 48 sati prije raketiranja glavne zgrade Radio Televizije Srbije (RTS) u Aberdarovoj, u samom centru Beograda. Prvi agencijski izvještaji su govorili o ljudskim žrtvama u rasponu od jedne do ukupno 15 poginulih. Sami snimci su doista bili potresni: ljudska tijela priklještena među gromadama urušenog betona i čelika.

Nećemo se detaljnije baviti kako su mediji neposredno registrovali i pokrivali ovaj događaj. Pažnju smo ovaj put fokusirali na reakcije profesije kroz objavljena saopštenja, čak i bez upuštanja u to kako su ta saopštenja plasirana u pojedinim medijima, posebno u štampi – skraćena, sakrivena i sl.

Republika Srpska: sumnja u demokratiju s bombama

Najprije su se oglasila oba novinska udruženja u Republici Srpskoj (RS). Još istog jutra (23. 04.) su najoštrije osudili “ubijanje novinara i drugog tv osoblja “. U pismu/apelu da se sa takvom praksom prekine, kojeg je potpisao Branislav Božić, predsjednik Udruženja novinara RS, nagovješten je i put u Brisel (“iduće nedjelje”), u sjedište Međunarodne federacije novinara (IFJ), čije bi rukovodstvo upoznali sa položajem medija u RS u novonastalim okolnostima, tj. u kontekstu napada na medije u susjednoj Jugoslaviji. Nezavisno udruženje novinara (NUN) RS izražava zaprepaštenje ubijanjem novinara. Istovremeno, smatraju to porazom elementarnih civilizacijskih načela, izražavajući duboku sumnju u “demokratiju koja se donosi bombama“. Protest je potpisao predsjednik ove asocijacije Branko Perić.

Članovi Nezavisnog udruženja novinara Srbije (potpisao Miloš Vasić, predsjednik), definišući akciju NATO kao kriminalni čin sa predumišljajem, odbijajući bilo kakve isprike, a “ponajmanje hipokritske i cinične, kao “kolateralnu štetu “. Međutim, u ovom protestu ima jedno sporno mjesto na koje smo dužni ukazati, a gdje doslovno stoji: “ Još od 1991. u vrijeme krvavih ratova u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni, ubijeno je na zadatku 76 novinara svih nacionalnosti, ali oni nikada nisu bili ciljana meta ... “ Nažalost, to je netačno. Zvornički dopisnik *Oslobođenja* Kjafiš Smajlović, bio je prva ciljana novinarska meta u bosanskom ratu (ubijen u redakciji 9. aprila '92.); zgrada njegovog matičnog lista je takođe bila ciljana meta, kao i betonski kolos (srećom) Radio – televizije BiH u Sarajevu.

ANEM se iznova oglasio 24. aprila: “ Ovaj napad na novinare je bez presedana i predstavlja najradikalniju formu represije nad medijima ... Istorija je potvrdila kako nijedna vrsta represije ne može spriječiti protok informacija, niti osporiti pravo javnosti da sama bira izvore informacija, a to se najmanje može postići organizovanim i smišljenim ubistvom novinara ... “

Međunarodna federacija novinara: prekršeno obećanje

Međunarodna federacija novinara sa sjedištem u Brislu (IFJ) je takođe munjevito reagovala (23. aprila). Njihovo saopštenje za štampu je glasilo: **“IFJ osuđuje NATO bombardovanje medija - prekršeno obećanje, koje ugrožava živote novinara i medijskog osoblja”**.

“IFJ osuđuje akciju NATO, posebno “prekršeno obećanje” proizašlo iz pismene obaveze glasnogovornika NATO Jamie Shea, dato prije deset dana, kako će se izbjeći civilne žrtve, uključujući i novinare ... “

Crvena nit ovog apela glasi: “Ubijanje novinara i medijskog osoblja nikad ne dobija ratove, niti gradi demokratiju, to samo učvršćuje neinformisanost, cenzuru i strah”. U svom apelu naglašavaju kako je IFJ bila među najoštrijim kritičarima Miloševićevog režima, te kako su godinama podržavali nezavisne medije i novinare. Takođe naglašavaju kako je ovaj apel podržalo više od 20 grupa širom svijeta angažovanih u zaštiti slobode izražavanja.

Reagovali su i Reporteri bez granica iz Pariza (RSF), koji akciju NATO smatraju veoma opasnim presedanom za slobodu štampe.

Alexandre Levy (odgovoran za Evropu i zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza) je u izjavi za AFP, posebno naglasio kako je RTS nedvojbeno instrument propagande i moćno oružje Miloševićevog režima u ovom ratu, ali se propagandni rat mora dobiti samo riječima, a nikako bombama.

Slovenija: srušen Miloševićev vanjski simbol

Na Internetu smo pronašli rezultate ankete provedene među slovenačkim novinarima, sa nadnaslovom: “Bombe na novinare svakako nisu rješenje”.

Branko Maksimović, predsjednik Društva novinara Slovenije, podsjeća kako je nedavno ispred Društva protestovao radi ograničenja slobode štampe i zatiranja nezavisnih medija u SRJ, ali kako i sada ne može ćutati: “Iako je snažna propaganda beogradske televizije u posljednjoj deceniji pogodila i Sloveniju, ne može joj se odgovoriti pravim raketama ... “

Dr. Jože Vogrinc, analitičar medija, naglašava kako je problem NATO operacije u tome što nije namijenjena zaštiti ljudi, “već spašavanju vlastite savjesti i savjesti Zapada. A kako su teškoće te strategije javne, to Slobodan Milošević na njih spretno odgovara ... “. Govoreći o greškama Zapada, dr. Vogrinc je pokušao biti slikovit: “Greška Zapada je što misli kako se u Srbiji sve može uraditi na način kako je to urađeno u Zalivskom ratu. Zaboravili su da se događanja na tlu vide upravo tako kako ih vidi Srbija ... NATO bi zbog toga morao upotrijebiti drugu strategiju: izvesti zračni desant na Kosovo, pri čemu bi padobranci umjesto oružja nosili samo tv kamere.”

Tomaž Perovič, glavni urednik POP TV (doskora međunarodni administrator RTVBiH), kaže kako bombardovanje nije način rješavanja konflikta: “Ako su se već odlučili za onemogućavanje medijske propagande, neka radije bombarduju predajnike, a ne kuće, u kojima su ljudi – ne samo novinari, već takođe oni koji su potrebni za nesmetano djelovanje nekog medija ... “

Zlatko Šetinc, glavni i odgovorni urednik ljubljanskog *Dnevnika*, konstatuje kako beogradska televizija ima mnoštvo rezervnih lokacija i “NATO je u suštini srušio samo jedan Miloševićev vanjski simbol. Ono što je ostalo u zgradi, već dugo nije imalo nikakve veze sa novinarstvom ... “

Društvo novinara Hrvatske nije se zvanično oglašavalo: “Bili smo zauzeti štrajkom u “Tisku” (preduzeće za distribuciju štampe, op. Media Plana) “, rekla je u kratkoj izjavi našem saradniku Jagoda Vukušić, predsjednica Društva novinara Hrvatske. Osim toga, gotovo da smo u svemu saglasni sa saopštenjem IFJ, koju smatramo našom asocijacijom. Ipak da naglasim, njihovo

novinarstvo (misli na RTS, op. M.P.), je ispod svake razine profesionalizma, koje je takvo kakvo jeste, inspiriralo svo zlo na ovim prostorima, pa ipak, ako je cilj bio ušutkati srpske elektronske medije, onda je trebalo udariti po predajnicima, a ne po ljudima ... “

Sarajevo: novinarske asocijacije bez komentara

Obje novinarske asocijacije sa sjedištem u Sarajevu takođe se nisu oglašavale. Edis Mesihović, predsjednik Saveza novinara BiH, nije bio spreman iznijeti sopstveni stav. Slično je postupio i njegov kolega iz Unije nezavisnih profesionalnih novinara BiH, doduše pravdajući to odsustvom većine rukovodnih članova ove asocijacije iz Sarajeva. Na pitanje našeg saradnika, može li iznijeti sopstveno viđenje, odgovorio je negativno: “Stvar je suviše ozbiljna i složena za iznošenje ličnih stavova”, odgovorio je Mehmed Husić, predsjednik. Međutim, Borka Rudić, generalni sekretar Unije, kazala je našem saradniku: “Konsternirana sam akcijom NATO. To što se srbijanske kolege nisu svojevremeno oglašavale kad su nas tukli, nije nikakav alibi da mi sada ćutimo!”

Nikakvog zvaničnog stava nije bilo ni od strane novinarske udruge Herceg-Bosne.

Oslobođenje: moralne dileme

Međutim, u *Oslobođenju* (27. 04.), pojavio se komentar naslovljen “Moralne kontroverze” autora Ibrahima Prohića, koji bi se možda mogao protumačiti kao sublimat privatnih razmišljanja mnogih ovdašnjih novinara, ili čak kao pokušaj da naš najstariji list preuzme funkciju cehovske organizacije. Evo nekoliko upečatljivih mjesta iz tog teksta:

“Nakon ovog napada, prvi put od početka zračne kampanje u SRJ, javljaju se nešto naglašenije moralne dileme, pa i protesti, u vezi sa primjenom oružane sile i izborom ciljeva ... “, kaže na početku kolega Prohić, po kojem, nije uopšte sporno da RTV Srbije “nije medij informiranja, već medij manipulacije, mržnje i tzv. crne propagande, potpuno u službi fašističkog režima koji je počinio stravične zločine ... Je li to dovoljno da se označi kao legitimni cilj napada, jer ostaje pitanje civilnih žrtava -tehničkog i drugog osoblja? Je li bilo dovoljno da se onespособe transmiteri i predajnici? ... Kolika je tanka linija koja razdvaja legitimnu upotrebu sile od odmazde?...“

Prohić podsjeća i na međunarodne konvencije kojim se pokušava humanizovati upotreba oružja. Odrednica “humanizovati”, doista zvuči cinično, ali tako je definiše Međunarodno humanitarno pravo. Upozoravajući na “šokantnu logiku rata”, autor pri kraju teksta postavlja jedno takođe uznemirujuće pitanje: “Hoće li se ikad doći do jednoznačne ocjene upotrebe atomske bombe nad Hirošimom (1945.)”

(Media Plan Institut – Monitoring centar)

M e d i j i u s u s j e d n i m z e m l j a m a (I V)

Medijska slika Crne Gore

Novosti o medijima objavljuju seriju tekstova o medijskoj situaciji u susjednim zemljama i zemljama u postkomunističkoj tranziciji, smatrajući da se ni politička ni medijska problematika u tri nekadašnje centralne jugoslovenske republike ne može gledati potpuno izolovano. U ovom broju objavljujemo tekst naše saradnice iz Podgorice, Tanje Knežević, o medijskoj situaciji u Crnoj Gori.

Snalaženje u dvovlašću

Nakon raspada vladajuće Demokratske partije socijalista, stvaranja višestranačke vlade, te usvajanjem novog Zakona o informisanju Crne Gore (1998.), promijenila se i politika države prema nezavisnim i privatnim medijima. Nastao je veliki broj privatnih medija. Međutim, mjesečne naknade za korištenje frekvencija, za radio i TV stanice su bile tako visoke da ih niko u Crnoj Gori nije mogao plaćati, pa je uoči prošlogodišnjih parlamentarnih izbora predsjednik Republike Milo Đukanović, svim privatnim medijima prepolovio taj iznos. Nezavisni mediji najviše se oslanjaju na pomoć od fondacija, kao što su Fond za otvoreno društvo ili USAID, pri čemu su prihodi od reklama gotovo simbolični.

Da je liberalizacija medijskog prostora Crne Gore evidentna svjedoči postojanje čak 135 pisanih medija. Uz tri dnevna lista: provladinu *“Pobjedu”*, privatne *“Vijesti”* i list Socijalističke narodne partije *“Dan”*, postoje nedjeljnici *“Monitor”*, *“Polis”*, *“Istok”*, *“Grafiti”*, dvonedjeljnik *“Onogošt”*, i niz periodičnih novina i listova različitih organizacija i većih preduzeća. U Crnoj Gori, pored državnog radija Crne Gore, radi 14 radio stanica, čiji su osnivači Republika ili jedinice lokalne samouprave, među kojima su dvije stanice u eksperimentalnoj fazi emitovanja programa. Privatnih radio stanica, što nezavisnih što “zavisnih” ima deset, od kojih su pet u Podgorici (*“Antena M”*, *“Gorica”*, *“Free Montenegro”* i *“Mir”*, koji je prvi radio na albanskom jeziku, zatim Radio *“Elmag”* koji pokriva gotovo cijelu Republiku, Radio *“Jupok”* u Rožajama, *“Boje”* u Beranama, *“Fokus”* u Bijelom Polju, Radio *“Panorama”* u Pljevljima i Radio *“Montena”* u Nikšiću, koji pokriva još Danilovgrad, Herceg Novi, a može se pratiti i u dijelu Hercegovine).

Uz državnu televiziju, u Crnoj Gori emituje i NTV *“Montena”*, TV *“Blue moon”* i TV *“Elmag”* (Podgorica) i TV *“Sky sat”* (Herceg Novi). Jedina novinska agencija je *Montena fax*, inače dio prvog privatnog holdinga *“Prevalitana”*, u sklopu kojeg egzistira *Montena radio i TV*. U Sekretarijatu za informisanje su registrovane još četiri ne-novinske agencije, ali se one za sada mahom bave pružanjem konsalting usluga i računarskim komunikacijama.

Mediji u Crnoj Gori rade po važećem Zakonu o javnom informisanju, koji je sam po sebi veoma liberalan, jer npr. dozvoljava i stranim državljanima da budu vlasnici medija čak i u punom vlasničkom obimu. Profesionalni novinari međutim zamjeraju što je dogovorom parlamentarnih stranaka formiran Programski savjet ove kuće, u kojem se nalaze isključivo predstavnici političkih partija i prodržavnog udruženja novinara, pa na taj način televizija se i dalje smatra više političkim instrumentom, a manje javnim servisom.

Tabu teme i cenzura

Na državnoj televiziji su pod nekom vrstom cenzure teme i organizacije koje problematizuju status Crne Gore u Jugoslaviji, naglašeno ispoljavaju crnogorski nacionalni interes ili zalaze u kontroverzna pitanja istorije. Tako npr. saopštenja Crnogorske pravoslavne crkve ne smiju se objavljivati, zbog *“mira u kući”* i mogućih političkih implikacija u odnosima sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Sličnu sudbinu doživljavaju i rasprave o crnogorskoj istoriji, pogotovo period nakon 1918. godine kada je došlo do ulaska Crne Gore u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, zatim vrijeme tzv. Bijelog terora, u kojem je od strane srpske kraljevske vojske pobijeno više hiljada crnogorskih *“zelenaša”*, pristalica kralja Nikole. Tu tematiku je jedino obrađivala NTV *“Montena”* iz Podgorice, serijalom emisija koje su bile posvećene autokefalnoj crnogorskoj crkvi, *“prisajedinjenju”* sa Srbijom 1918, Božićnom ustanku i kontroverznim pitanjima pripreme Enciklopedije Crne Gore-dakle, ovim još uvijek tabu-temama za oficijelne crnogorske medije. Dvije emisije iz ovog serijala ipak je reprizirala i državna televizija. Jedino je NTV *Montena*, npr, napravila reportažu iz Sarajeva i dvije emisije iz Dubrovnika. O tome šta se dešava u ovim

krajevima u crnogorskoj javnosti se malo zna, izuzev nekih pokušaja koje pravi Treći kanal državne televizije, uvođenjem pregleda vijesti iz bivših JU republika.

Odnos privatnih medija prema vlastima varira od medija do medija. Među najotvorenijim za različite poglede je Montena radio, na kome su, uz mnoge političare iz opozicije i pozicije, gostovali i Momir Bulatović i Vojislav Šešelj, (kao potpredsjednik Vlade Srbije), ličnosti koje su u oštrom sukobu sa zvaničnom politikom u Crnoj Gori. Ta selekcija nije nastala zbog pritiska vlasti. Naprosto su se mediji sami preorijentali da rade u korist vlasti, što je bilo posebno vidljivo uoči parlamentarnih izbora, zbog čega su više njih bili pod žestokom kritikom opozicionih partija. Oslobođanje od autocenzure biće dugotrajan proces.

Delikatna pozicija crnogorskih novinara

Prije rata odnosno NATO intervencije više medija je aktivno saradivalo sa medijima u Srbiji, posebno sa nezavisnom mrežom ANEM, čiji su dnevnik prenosile radio stanice Montena, Mir, Radio Kotor... Državni mediji su imali dopisnike iz Beograda, ali nisu reemitovane emisije RTS-a zbog političkog sukoba na relaciji Podgorica-Beograd. Zbog uvođenja medijske blokade, zabrane rada niza radio stanica u Srbiji i medijskog propagandnog rata ova saradnja je prekinuta. Četiri radio stanice su počele sa reemitovanjem informativnih programa Radija Slobodna Evropa, DW, Glas Amerike, BBC. Ovakvo ponašanje nezavisnih medija zasmetalo je vojnim vlastima, koje su tim stanicama (Montena, Antena M, Boje i Free Montenegro) uputile zahtijev za ukidanje ovih emisija. Urednici ovih radio stanica su to odbili, pozivajući se na stav Republičkog sekretarijata za informisanje, koji je ocijenio da “ove radio stanice ničim nijesu doprinijele narušavanju odbrambene moći zemlje”, kako to tvrde vojni organi. Vojska je pritiscima iznudila i od državne televizije da emituje 30 minuta programa RTV Srbije, na trećem kanalu, koji je međutim sada ukinut bombardovanjem ove kuće i repetitora na Avali.

Vojni organi su otišli korak dalje i pokušali da uruče poziv za vojni sud prof. dr. Miodragu Peroviću, jednom od osnivača nezavisnog nedjeljnika “Monitor” i radija Antena M, te glavnom i odgovornom uredniku Radija Free Montenegro Nebojši Redžiću, mada niko ne zna zašto i šta su objavili što šteti “odbrambenoj moći zemlje”. Povodom ovih slučajeva, kao i hapšenja stranih novinara, reagovali su Udruženje profesionalnih novinara Crne Gore, asocijacija “Montpress”, zvanični državni organi, te Amnesty International. Zajedničko u njihovim reakcijama jeste da se novinarima ne može uskraćivati pravo na javnu riječ i na obavljanje svog posla. Pritisci na nezavisne medije su u funkciji stalnih pritisaka na crnogorsku vlast i pokušaja vojske da kroz razne incidentne situacije (slučaj ubistva izbjeglica u Rožajama, provokacije na granici sa Hrvatskom, pokušaji hapšenja potpredsjednika Vlade Novaka Kilibarde, djelovanje protivvazdušne odbrane iz srca Luke Bar itd.) podčini sebi civilnu vlast u Crnoj Gori.

Ovo svojevrsno dvovlašće u Crnoj Gori stavlja sve crnogorske novinare u delikatnu poziciju. Oni moraju da izvještavaju profesionalno, dakle potpuno i otvoreno, ali s druge strane moraju voditi računa da svojim radom ne izazovu posljedice koje mogu biti pogubne za mir i stabilnost Crne Gore. Najveći dio novinara je prihvatio duh Rezolucije Skupštine Crne Gore o očuvanju mira i stabilnosti. Ali neki mediji, kao TV Elmag i list “Dan”, koje kontrolišu snage Momira Bulatovića, ne slijede principe Rezolucije. Oni vrše javnu prozivku inostranih novinara koji su navodno “špijuni” stranih sila, što u ovoj zapaljivoj atmosferi doprinosi ukupnom povećanju političkih tenzija, ali i stvara nesigurnost stranih kolega koji rade u Crnoj Gori. Radi “mira u kući” na ovo kršenje neke vrste političkog i medijskog konsensusa koji je uspostavljen u Crnoj Gori, ne reaguju državni organi Crne Gore. Ali zato su ažurni vojni organi, koji već imaju svoje prijekle sudije, tužioce, sudove i zatvore. Sekretarijat za informacije je saopštio da novinari mogu biti suđeni jedino pred civilnim sudovima.

(Tanja Knežević)

Najuticajnji nezavisni mediji i medijske organizacije u Crnoj Gori:

Montena radio, Nikšić
Tel: 381 83 214 427; 24 987

Novinska agencija **Montena fax**, Podgorica
Tel: 381 81 225 638; 225 093
glavni urednik Danilo Burzan

Radio **Free Montenegro**, Podgorica
Tel: 381 81 245 080
glavni urednik Nebojša Redžić

NTV Montena, Podgorica
Tel: 381 81 9897
glavni urednik Đuro Vučinić

Revija **Monitor**, Podgorica
Tel: 381 81 242 479
glavni urednik Draško Đuranović

Nedjeljnik **Grafiti**, Podgorica
Tel: 381 81 214 976
glavni urednik Duško Mihajlović

Udruženje profesionalnih novinara Crne Gore
Tel: 381 81 242 969

Z a š t i t a   a u t o r s k i h   p r a v a   (1)

Neophodne reforme u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine

U više manje haotičnoj medijskoj ekspanziji u Bosni i Hercegovini gotovo uopšte nisu šticeana prava autora. Na taj način većina medija, posebno elektronskih, zašla je u mutne vode piraterije, a njihovi vlasnici su sticali utisak da je moguće praviti jeftin program. Izuzeci od ovoga, bar kad je riječ o inostranim programima, su samo državne rtv mreže i nekoliko većih privatnih tv stanica. Inostrani proizvođači rtv programa i agencije koje štite prava intelektualne svojine već su najavili dolazak svojih inspekcija da utvrde šta se u BiH bespravno proizvodi, emituje, objavljuje i izvodi na javnim scenama.

U narednim izdanjima Medijskih novosti pozabavićemo se temom zaštite intelektualne svojine u medijima. Započinjemo sa tekstom koji je napisala ekspert za ovu oblast, prof.dr. Slavica Krneta, o neophodnim reformama koje je potrebno učiniti u pravnom, sistemu BiH. Tekst objavljujemo u dva nastavka.

Intelektualna svojina u elektronskoj eri

Pravna oblast koja se u uporednom i međunarodnom pravu sve češće naziva pravo intelektualnog vlasništva, obuhvata pored tzv. industrijskog vlasništva (patent, žig, dizajn) i autorsko pravo kao i srodna prava. Autorska prava osiguravaju pravnu zaštitu intelektualnom stvaralaštvu na širokom području umjetnosti, književnosti i nauke, dakle, svakoj duhovnoj tvorevini bez obzira na formu i način izražavanja. Srodna prava među kojima su najvažnija prava reproduktivnih umjetnika, proizvođača fonograma, audiovizuelnih produkata i televizijskih emisija su novijeg datuma, ali su u uskoj vezi sa reprodukcijom i korištenjem autorskih djela.

U uslovima visoko razvijene i stalnim izumima obogaćivane elektronske ere, osobito u posljednjoj deceniji, kako u Evropi tako i na širokom planu, ubrzanim tempom se modernizira i na relativno visokom zaštitnom nivou harmonizira autorskopravna zaštita.

Direktive Evropske unije

U zemljama Evropske Unije, zahvaljujući pravnim mehanizmima predviđenim u Rimskom Ugovoru, počev od 1991. godine, doneseno je do danas nekoliko značajnih Direktiva, kojima su harmonizirana, i u nacionalna prava zemalja članica implementirana, nova rješenja bitnih pitanja suvremenog autorskog prava. U kolikoj mjeri pravo Evropske Unije vodi računa o potrebi za konstantnim iznalaženjem adekvatnih pravnih rješenja, koja će odgovoriti na stalno prisutne tehnološke izazove, govori sam naziv posljednjeg Prijedloga Direktive Evropskog Parlamenta i Savjeta o harmoniziranju izvjesnih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu. Sve evropske države, pa i one koje nisu članice EU noveliraju postojeće ili donose nove zakone o autorskom pravu u skladu sa evropskim razvojnim trendovima. Tako je postupila i R. Slovenija koja je 1995. donijela potpuno novi Zakon o autorskim i srodnim pravima, koji se zasniva na novoj koncepciji i u koji su ugrađena i sva nova evropska rješenja. Rad na pripremi ovog Zakona trajao je pune četiri godine.

Drugi važan poticaj koji će ubrzati modernizaciju autorskog prava i srodnih prava, ne samo u Evropi već globalno, jesu zahtjevi koje u tom pravcu postavlja Sporazum o trgovinskim aspektima intelektualnog vlasništva, TRIPS, kao dio Općeg sporazuma o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (WTO). Bez izmjena u nacionalnim zakonima posvećenim intelektualnom vlasništvu, između ostalog i autorskom i srodnim pravima, neće biti moguć pristup ni Bosni i Hercegovini Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, a samim tim ni uključivanje u opće tokove svjetske trgovine. Nedostatak adekvatne zaštite u pojedinim državama ili nizak zaštitni nivo, a osobito odsustvo efikasnih mjera za realizaciju zaštite prava intelektualnog vlasništva, predstavlja ozbiljnu prepreku normalnom razvoju svjetske trgovine.

Širi katalog zaštićenih djela

Dva bitna faktora su odlučna za razumijevanje potrebe za proširenjem i jačanjem zaštite autorskog prava i srodnih prava. Kroz cijelu historiju autorskog prava, što dobro ilustriraju brojne revizije Berlinske konferencije iz 1886., osnovnog instrumenta za međunarodnu zaštitu autorskog prava. Čak i sam nastanak autorskog prava neodvojiv je od izuma štampe. Naslijeđeni standardi autorskopravne zaštite nužno su se prilagođavali novim uvjetima stvaranja i korištenja autorskih djela. Postojeći katalog zaštićenih autorskih djela konstantno se širio priznavanjem novih formi intelektualnog stvaranja kao što je to bilo sa fotografijom, filmom, televizijom ili danas sa digitalnom tehnologijom. Isto tako i u sferi iskorištavanja djela nove tehnologije omogućavaju nove

oblike komercijalnog korištenja djela. Srodna prava su nastala kad je tehnički postalo moguće fiksiranje na materijalnoj podlozi izvođenje djela, njegov prenos i saopćavanje javnosti. Pravo proizvođača fonograma i videograma kao i radiodifuznih organizacija isto su tako nerazdvojno vezani za nastanak novih tehnologija.

Drugi snažan poticaj za snalaženjem i daljim razvojem pravnih instrumenata za zaštitu autorskog prava i srodnih prava predstavlja zastrašujući porast piratske produkcije predmeta zaštićenih autorskim i srodnim pravima. Piratske kopije filmova, televizijskih emisija, kompjuterskih programa, fonograma, videograma stvaraju proizvođačima tzv. kulturnih dobara gubitke koji se iskazuju u milijardama dolara. Stoga je adekvatna i suvremenim uvjetima svjetskog tržišta prilagođena zaštita autorskog i srodnih prava neophodna ne samo autorima radi stimuliranja njihovih stvaralačkih potencijala, već i industriji kulturnih dobara radi zaštite njihovih investicija. Suzbijanje i borba protiv piratske proizvodnje bila je jedan od bitnih pokretača za stvaranje Sporazuma o trgovinskim aspektima intelektualnog vlasništva, TRIPSA, u okvirima Općeg sporazuma o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (WTO). (Prof.dr. Slavica Krneta)

U idućem broju: Šta treba učiniti u Bosni i Hercegovini

O k o m o n i t o r a

Popularizacija karikature putem tv

Srpska Radio Televizija (SRT), načinila je dobar uređivački potez uvrštavanjem unutar svog redovnog nedjeljnog Jutarnjeg programa (25. 04.), zanimljiv prilog o stripu i karikaturi. Ekipa je najprije bila u posjeti banjalučkim blizancima srednjoškolcima (Predrag i Zoran Komljenović) koji se, za sada, stripom bave još uvijek, kako se to kaže, za svoju dušu, a onda je urednica ovog bloka Vlatka Ristić dala zanimljiv predložak o karikaturi kao specifičnom novinarskom žanru, što je poslužilo kao uvod za drugi dio emisije posvećen pretežno karikaturistima u Republici Srpskoj. Naročito je zanimljiv bio razgovor sa Mirkom Gluhovićem, karikaturistom srpskog *Oslobođenja*, koji je na pitak način (dok je govorio, kamera je pratila njegove vješte poteze stvaranja karikature), izložio vremensku stisku sa kojom se suočava praveći karikature za dnevne novine. Pri tom je isključivo ciljao na aktuelnost teme, imajući u vidu događaje u susjedstvu, koji prestižu jedni druge.

Kao prvenstveno novinarski žanr namijenjen štampanim medijima, karikatura je (1) nedovoljno zastupljena u medijima u cijeloj BiH i (2) nedovoljno je edukativno-promotivnih tekstova ili priloga o karikaturi. O oskudici teorijsko-problemskih i kritičkih percepcija karikature u ovdašnjim medijima, da i ne govorimo. Otuda je za pohvalu potez SRT-a da kao moćan medij populariše i afirmiše novinarski žanr primjeren prvenstveno za štampane medije.

Traganje za top viješću

Dolaskom nove uređivačke ekipe u sarajevsko *Oslobođenje* primjetan je napor da se nađe novi uređivački stil novine. Preuređen je izgled nekih stranica, ali redaktorska ruka često luta, nije dovoljno konzistentna. Takav je slučaj sa drugom stranom lista koja nosi naziv "Politika i društvo", koja je očigledno namijenjena top događajima na unutrašnjoj bh sceni.

U broju od 19. aprila u konkurenciji vijesti tog dana (novi izborni zakon i registracija birača, reagovanja na odluke visokog predstavnika itd.) našla se i uokvirena informacija pod naslovom "Banovići - novi Upravni odbor "Komunalca" ". U tekstu su poimenice nabrojani svi novoizabrani članovi novog Upravnog odbora ovog lokalnog preduzeća, dok je u isto vrijeme samo pomenuto da je na istoj sjednici opštinskog vijeća usvojen novi budžet opštine, za koga bi čitaoci, bar iz ovog gradića, mogli imati više interesa. "Komunalac" se bavi poslovima održavanja gradske komunalne infrastrukture.

Napad na ministra informisanja Republike Srpske

U Banja Luci je 23. aprila zapaljeno službeno vozilo Rajka Vasića, ministra informisanja u Vladi Republike Srpske. Istraga je u toku.

Ministar nije želio da komentariše ovaj događaj, osim što je izjavio da se radi o nastavku javnih i svakodnevnih ličnih prijetnji koje se njemu upućuju telefonom.

Programske restrikcije u Republici Srpskoj

Većina elektronskih medija u Republici Srpskoj koji su prenosili programe inostranih stanica na srpskom jeziku, suspendovala je ovu praksu. Odluku o tome donijeli su nakon početka intervencije NATO u Jugoslaviji. Na tv stanicama u Republici Srpskoj mahom se emituju ratni filmovi starije predratne jugoslovenske produkcije, ruski filmovi i drugi programi patriotskog naboja.

Izuzetak u ovim programskim restrikcijama je banjalučki radio NES, koji i dalje u 19 časova prenosi Glas Amerike. Interesantno je da i mala tv stanica u Rudom (istočni dio Republike Srpske) i dalje prenosi TV INFO OBN, Glas Amerike i TV Crne Gore, a povremeno i informativne programe TV BiH.

Usvojen nacrt zakona o federalnoj radio – televiziji

Predstavnički dom Parlamenta federacije BiH prihvatio je (28. aprila) nacrt Zakona o federalnoj televiziji i zadužio vladu da izradi prijedlog zakona. Predstoji još jedno usaglašavanje između bošnjačkih i hrvatskih članova vlade o nekoliko ključnih članova nacrta zakona – kakav će karakter imati predviđena dva tv kanala i kako će se finansirati nova televizija. Nakon usvajanja u Predstavničkom domu Parlamenta zakon će morati usvojiti Dom naroda.

Poslanici federalnog parlamenta usvojili su i zaključak da se od parlamentarne skupštine BiH, kao najvišeg državnog zakonodavnog tijela BiH, zatraži da donese zakon o Radio - televiziji Bosne i Hercegovine, kao jedinstvenoj radio difuznoj ustanovi cijele BiH.

Na pragu novog vijeka

☞ SLUŠAJTE SVOJIM UŠIMA! ☞ GLEDAJTE SVOJIM OČIMA! ☞ MISLITE SVOJOM GLAVOM!

Savjet Media plan Instituta:

prof.dr. Muhamed Nuhić, Hamza Bakšić (Sarajevo); Perica Vučinić (Banja Luka); mr. Lenart Šetinc (Ljubljana); prof.dr. Mario Plenković (Zagreb); mr. Louis de la Ronciere (Paris); mr. Aleksandar Todorović (Montreux); prof. dr. Slavo Kukić (Mostar); prof.dr. Mirosljub Radojković (Beograd).